

Muziekleven in Woerden rond 1845

door C.J.W. Gravendaal

In een tijd van massale armoede, wanneer bijna 30 pct. van de bevolking bedeed wordt, mag niet verwacht worden, dat er in een provinciestadje met 3500 inwoners een bloeiend muziekleven bestaat. Toch blijkt het tegendeel het geval.

Op 18 mei 1844 overlegt de kerkeraad van de Evangelisch Lutherse kerk over de aanschaf van een nieuw orgel. Op 19 september besluit men tot de bouw van een orgel met twee klavieren en het oksaal (= galerij) voor in totaal f 3800,—, een niet geringe aanpak voor een kleine gemeente.

In de Petruskerk is sinds 1796 de blinde Jan Uurling organist. Vijftig jaar heeft hij zijn bijdrage aan de eredienst geleverd. Op 2 maart 1845 komt hij te overlijden. De kerkvoogdij besluit, door middel van een advertentie, geschikte personen uit te nodigen zich tot het verkrijgen van deze betrekking voor 1 mei bij de secretaris te vervoegen, waarna door een deskundige, door middel van een nader te houden vergelijkend examen, een keus zal worden gedaan. Een dergelijke procedure is in die tijd niet ongebruikelijk en als deskundige wordt de heer Kufferath uit Utrecht aangezocht. Gelet op zijn functies in het Utrechtse muziekwereldje, waar hij directeur was van het Collegium Musicum, de stedelijke zangschool, het studentenconcert en Toonkunst heeft hij zeker strenge eisen aan de sollicitanten gesteld. Van de vijf gegadigden worden er op de dag van het onderzoek slechts drie geëxamineerd. Een kandidaat is Luthers en komt daardoor niet in aanmerking, een andere kandidaat is door ziekte verhinderd.

Het praktische examen bestaat uit het spelen van psalm 49 en gezang 104 en het nader uitwerken van een door de heer Kufferath opgegeven fuge.

Na het vergelijkend onderzoek valt de keuze op de organist J. Kwast uit Wognum. Zijn beoordeling luidde: „De psalm goed en gemakkelijk gespeeld, de tussenspelen beter, meer statig en in de kerkstijl; het gezang ook zeer goed en duidelijk gespeeld, misschien iets te zwierig; de fuge goed geaccentueerd en met meer variaties”.

In de instructie van de organist wordt een nieuwe bepaling opgenomen, dat hij voortaan het orgel op woensdag om de veertien dagen des voormiddags van elf tot twaalf uur voor het publiek dient te bespelen.

Van deze woensdagmorgenconcerten is verder alleen bekend, dat zij in de wintermaanden van 1845-1846 zijn gestaakt (wegens koude?) en dat op 3 april 1846 werd besloten deze concerten te verschuiven naar de eerste donderdagmiddag van de maand van half twee tot half drie.

Een jaar later besluiten de kerkvoogden dat de veertiendaagse orgelconcerten zullen worden afgeschaft en dat in plaats daarvan een orgelconcert op een nader te bepalen tijdstip zal plaats hebben.

Vermoedelijk was een veertiendaags concert op een ongunstig tijdstip toch iets te veel voor de Woerdense bevolking.

Jacobus Kwast zal tevens als stedelijk muziekmeester optreden; hij ontvangt hiervoor f 100,— per jaar „en zulks onder den titel van stedelijk muziekmeester met bepaling om zoo wanneer eenmaal ter dezer stede eene zangschool mogt worden opgerigt hij zal gehouden zijn daaraan kosteloos onderwijs te geven”.

Dat er behoefte bestaat aan een zangschool blijkt uit het volgende:

„Het Nutsdepartement is van oordeel, dat pogingen dienen te worden aangewend om te komen tot verbetering van het volksgezang om zoveel mogelijk de ergerlijke straatliederen, welke hier en daar tot nadeel van de goede zeden vernomen worden te keer te gaan. Ook verwacht men dat meerdere bedrevenheid in de zangkunst een gewenste invloed zal uitoefenen op de verbetering van het Kerkgezang. Ten slotte hoopt men, dat wanneer eenmaal in het algemeen in de zangkunst, de gezelligste aller kunsten, zal geoefend zijn en een middel zou gevonden zijn om de reeds lang en dringend gevoelde behoefte aan volksvermaak op de meest onschuldige weinig kostbare en tevens leerrijke wijze te bevredigen. Langs de gewone weg van het onderwijs kan dit niet worden verkregen.”

Een en ander heeft het departement doen besluiten te beproeven een volkszangschool op te richten. Het heeft daartoe een commissie ingesteld bestaande uit de heren W.A. van Zijst, P. Mazirel en H. van der Lee.

Gevraagd wordt thans de medewerking der gemeente ter bevordering van het beoogd doel en mocht de

school tot standkomen de stadsmuziekmeester op te dragen aan deze school kosteloos werkzaam te zijn. Verder wordt verzocht uit de departementsleden een drietal aan te wijzen die als commissie van beheer kunnen optreden, welke commissie indien nodig door het departement met meerdere leden kan worden aangevuld. Ten slotte wordt prijs gesteld op beschikbaarstelling van de burgerschool buiten de schooluren.

Het ligt in de bedoeling de school voor ieder toegankelijk te stellen, leeftijd 9 tot 14 jaar. Aanvankelijk wordt dan gratis onderwijs gegeven en zal later zo nodig een uiterst geringe bijdrage gevraagd worden voor het verschaffen van behoeften voor de zang, zoals dat ook te Utrecht en andere plaatsen geschiedt.

Burgemeester en wethouders antwoorden met genoegen de plannen te hebben vernomen en zeggen gaarne alle medewerking toe. Het benoemen der beheerscommissie laten zij aan het Nutsdepartement over. Als zodanig benoemt het departement de heren W.A. van Zijst, J.W. Roessing van Iterson, P. Mazirel en L.P. Zwitser.

Het gemeentebestuur draagt de stadsmuziekmeester J. Kwast op zich met deze commissie in verbinding te stellen en stelt de burgerschool beschikbaar.

In Woerden bestaat er ook nog een zanggezelschap. Dit gezelschap wil zich door onderlinge oefening bekwalen in het uitvoeren van koorgezangen. Het gezelschap bestaat uit een dertigtal leden.

Heren officieren en de dames hunner familie kunnen als buitengewoon lid toegelaten worden.

Mannelijke personen beneden de 18 en vrouwen beneden de 16 kunnen geen lid zijn.

In geval van vacature wordt de persoon die verlangd lid te worden door de directie voorgedragen nadat een voldoende maximaal examen is afgelegd.

Bij ballottage wordt men toegelaten waarbij $\frac{2}{3}$ der uitgebrachte stemmen moet zijn verkregen.

Heren leden van het gewone orkest te Woerden hebben als zodanig toegang tot het zanggezelschap, doch zijn verplicht op vordering der directie in het koor mede te werken.

Hoe nuttig zo'n zanggezelschap is blijkt uit een berichtje in de Utrechtsche Provinciale en Stadscourant van 14 maart 1845:

„Op maandag den 10. dezer werd er, meede te Woerden, door eenige diletianti, zoo burgers als officieren van het garnizoen, een instrumentaal en vocaal concert gegeven ten voordeele der armen. Overtrof de uitvoering veler verwachting, niet minder mag men dit zeggen van de opkomst: er waren meer dan 200 personen tegenwoordig, een aanzienlijk getal, de bevolking in aanmerking genomen. Ten einde ieder in de gelegenheid te stellen iets te kunnen bijdragen voor de nooddriftigen, was de toegang bepaald op slechts 60 cents.

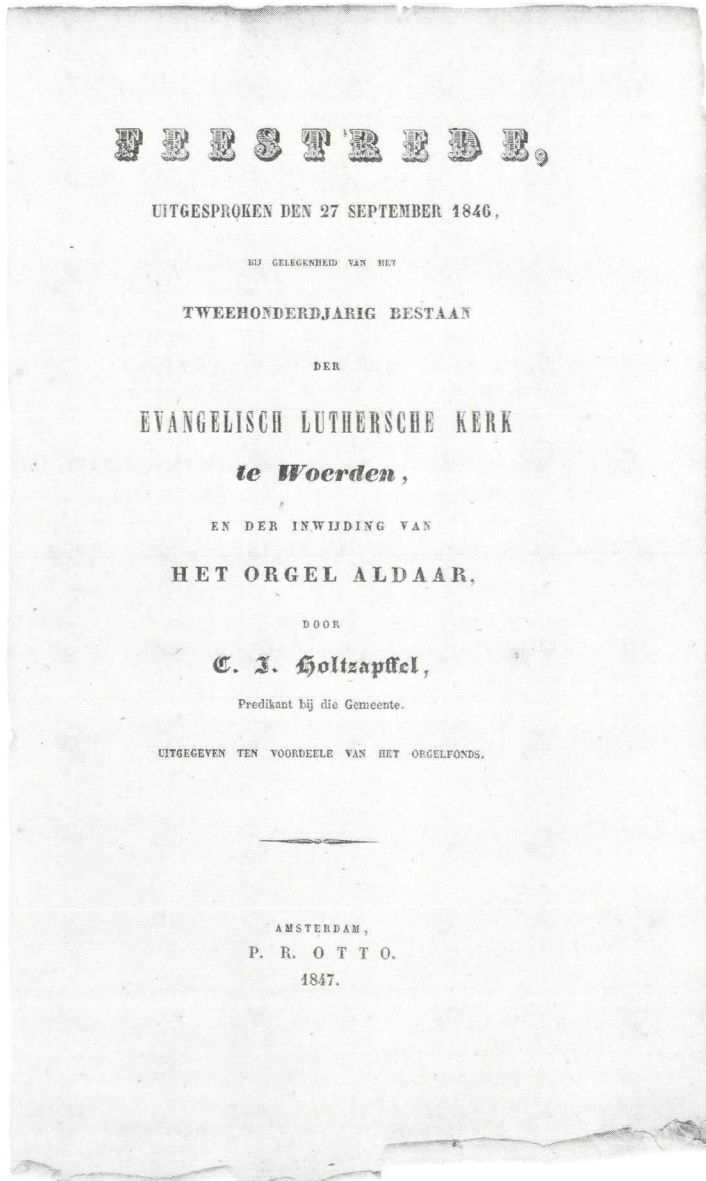
De opbrengst heeft alzoo de niet onaanzienlijke som van f 120,— beloopt; van welke som men niets voor gemaakte onkosten heeft behoeven af te trekken, naar dien de concertgevers (waaronder ook handwerkslieden) het orkest-licht onder zich bekostigd hebben, terwijl de kastelein G. Vermeulen voor die gelegenheid zijn lokaal niet alleen kosteloos had afgestaan, maar daarenboven ook de verwarming voor zijne rekening had genomen.

Eere zij hun toegebragt, die hunne muzykale talenten tot zulk een edel doel aanwendden; eere vooral aan de vrouwelijke diletianti, die, om het doel, den schroom, der teedere kunne eigen, zoodanig wisten te overwinnen, dat zij, hoezeer voor het eerst in het publiek zich latende hooren, door uitmuntende voordragt verrasten; eere aan allen, die door zulk eene talrijke opkomst die lofwaardige poging ondersteunden”.

Het nieuwe orgel voor de Luthersche kerk is inmiddels ook gereed gekomen en de kerkeraad deelt mede, dat op 27 september 1846 dit orgel in gebruik zal worden genomen, juist op de dag dat het 200-jarig bestaan van de kerk gevierd zal worden; er zal een orgelconcert worden uitgevoerd en het zanggezelschap zal medewerking verlenen. Ook buiten de kerk wordt op belangstelling gerekend gezien het verzoek aan de politie om toezicht „opdat het klimmen van jongens tegen de buitenramen der kerk die op de stadswal uitkomen geen stoornis veroorzaken en tot ongelukken aanleiding geve”. Over de feestelijke inwijding van het orgel troffen wij in het blad Caecilia het volgende bericht aan: „Den 27. Sept. 1846. zijnde de dag, waarop het twee honderdjarige bestaan der Evangelische Luthersche Kerk alhier gevierd is, werd tevens het nieuwe Orgel, vervaardigd door de Firma Bätz en Comp., Orgelmakers van Z.M. den Koning, te Utrecht, op eene allezins doelmatige wijze ingewijd.

Dit Orgel is een 8 voets werk met twee Handklavieren en een aangehangen Pedaal van de volgende dispositie:

<i>Manuaal.</i>		<i>Bovenklavier.</i>	
1. Praestant	8 voet. Groot C in het front van Engelsch tin.	1. Holpijp	8 voet.
2. Bourdon	8 „ .	2. Viola di Gamba	8 „ .
3. Octaaf	4 „ .	3. Fluit	4 „ .
4. Quint	3 „ .	4. Gemshoorn	2 „ .
5. Octaaf	2 „ .		
6. Cornet	4 sterk.		

*Coll. Archief
Evangelisch Lutherse
Gemeente Woerden.*

*Orgel Evangelisch Lutherse kerk Woerden.
Foto: J.C. van der Vooren.*

Het werk van de H.H. Bätz en Comp., hoezeer van geen grooten omvang, verdient dat wij een zeer loffelijk getuigenis van hetzelfde afleggen, gelijk wij meenen dat de Heer J. Kwast, organist der H. Kerk alhier, als examiner, voor den Kerkenraad gedaan heeft. Dit instrument is in allen deele met de meeste soliditeit en keurigheid bewerkt. Deszelfs geluiden zijn schoon, rond en krachtig. De Fluit en de Viola di gamba munten boven al het uitnemende nog uit.

Bij de inwijding, gedurende de morgendienst, werd het orgel door den Heer Kwast stichtelijk bespeeld, door hem des middags een goed Orgel-Concert gegeven en daarbij tevens het vocale gedeelte van het programma door het Zanggezelschap dezer stad, (12 Sopranen, 6 Altan, 8 Tenoren en 9 Bassen sterk), braaf uitgevoerd.

De zamenstelling van het Programma was: 1. Inleiding Koor. 2. Thema met Variatiën, van A. Hesse. 3. Fuga van Rinck. 4. Thema's van Beethoven, gearrangeerd voor Orgel. 5. Koor uit de *Scheppling*, van Haydn. 2e Deel. 6. Introductie en Fuga, van J.S. Bach. 7. Fluit-Concert, van Rinck. 8. Solo en Koor, van Felix Mendelssohn Bartholdy. 9. Finale: a. Preludium van J.S. Bach, b. Vrije Slot Fantaisie. Wij eindigen met herhaald lofbetoon aan de Orgelmakers Bätz en Comp. voor hun deugdzaam geleverd werk, aan den Hr. Kwast voor zijn zeer verdienstelijk orgelspel en aan het Zanggezelschap voor de goede voordragt der Zangstukken, welke zoo veel genoegten gegeven hebben, en met den wensch, dat deze nuttige vereeniging met onvermoeiden ijver steeds mag blijven voortgaan".

Wij kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat de organist Kwast een geweldige stimulans voor het muziekleven in Woerden geweest is. Het is dan ook spijtig, dat hij reeds in augustus 1847 besluit Woerden te verlaten. In hoeverre het door hem gestimuleerde werk voortgang vindt zal nog nader moeten worden uitgezocht.

Geraadpleegde bronnen:

Caecilia, algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland 3 (1846) p.222.

Utrechtsche Provinciale- en Stads Courant van 14 maart 1845.

Notulen kerkvoogdij Ned. Herv. Gem. Woerden 1845.

Archief Gemeente Woerden, ingekomen stukken inv. 227.

Archief Evang. Luth. Gem. Woerden.

Beijer, D. Woerden blz. 164, 170, 178 en 188.

Aardewerkscherven uit een omstreden gebied

door Dr. C.J. van Doorn

Scherven die misschien niet zo goed passen in bepaalde visies. Zo zou men de scherven kunnen noemen, die ik op een koude zaterdagmiddag in de herfst verzamelde met de heer Arnts, destijds uitvoerder van de Nederlandse Heide Maatschappij bij de ruilverkaveling Zegveld. Beter nog kan ik zeggen: de scherven die de heer Arnts voor mij verzamelde, want hij had een zekere archeologische feeling die ik miste.

Ik wist dat er werkzaamheden uitgevoerd werden bij de Oude Mye en wel bij het onregelmatige perceel, dat nog steeds het „Kerkhof” heette en waar vlak bij de Oude Mye een soort vijvertje van ca. 6 à 8 m middellijn lag. Ik trof het nogal, want de heer Arnts liep wat rond te kijken op het werk dat in uitvoering was en hij ging onmiddellijk mee, toen hij hoorde waar ik voor kwam. Men was aan het slootgraven geweest vlak bij en langs het kronkelende slootje, restwater van de Mye en eeuwenlang de grens van Zegveldebroek en Achttienhoven en tevens van Utrecht en (Zuid-)Holland.

Soms was de Oude Mye wat verbreed, maar de nieuwe geprojecteerde weg (de tegenwoordige Oude Meijeweg), die de vele kleine bochten van de Oude Mye moest bekorten, lag geheel in Zegveldebroek; het vijvertje aan de Achttienhovense kant was gedempt, want ook daar werden graafwerkzaamheden verricht. De schuine berm van de nieuw gegraven sloot langs de weg was aan de kant van Zegveldebroek scherp afgesneden. We liepen aan de andere kant van de smalle sloot in westelijke richting zo ver deze was gegraven en de weg in aanleg aanwezig was.

Zo nu en dan sprong de heer Arnts naar de overkant en pikte wat zichtbare scherven uit de verse oeverberm. De vondsten komen niet uit alle kopenden van de percelen van Zegveldebroek, maar er lagen telkens één of twee stukken land tussen, waar we niets zagen.